

Komunistično nasilje nad ženskami v Sloveniji

Slovenski komunisti so zlasti ob vsakem 8. marcu, mednarodnem prazniku žensk, radi poudarjali, da so ženskam v socialistični Sloveniji zagotovili enakopravnost in jim omogočili, da so se lahko vključile v družbeno in politično življenje. A resnica je žal drugačna!

Dekliške kite žrtev iz Barbarinega rova rudnika Huda jama simbolizirajo komunistično nasilje nad ženskami.

Pri tem so zamolčali dejstvo, da so med vojno in po njej nad ženskami izvajali strahotno nasilje.

Ker bi za prikaz tega nasilja bila potrebna posebna zgodovinska

študija, bom v tem članku skušal opozoriti samo na nekatere

njegove najhujše oblike.

Prvi umori že leta 1941

Do komunističnega nasilja nad ženskami v Sloveniji je prišlo že med vojno, višek pa je doseglo v prvih povojnih letih. Najhujši zločin nad njimi so seveda bili umori. Do prvih partizanskih umorov žensk je prišlo že leta 1941. Enega prvih, o katerem imamo podatke, so zagrešili partizani Štajerskega bataljona pod poveljstvom Franca Rozmana Štaneta. Ti so 26. oktobra 1941 na Čreti nad Dobrovljami ustrelili Štefanijo Čmak, še prej naj bi jo bili v cerkvi, kjer je čakala na svojo usodo, poslilevali. Prvega umora ženske med vojno v Sloveniji torej niso zagrešili okupatorji, ampak partizani. Če so bili partizanski umori žensk leta 1941 še osamljeni pojavi, pa v naslednjih letih ni bilo več tako. Večina umorov je bila izvedena iz povsem ideoloških razlogov. Do kakšnih okrutnosti je pri tem prihajalo, kaže umor Ane Ložnjak iz Mislinje, ki so jo partizani I. Pohorskega bataljona 4. novembra 1942 na dvorišču tovarne lepenke v Mislinji skupaj z njenim možem Jurijem pobili s sekuro.

Komunistično nasilje nad ženskami doseže vrh leta 1945

Še neprimerno večje razsežnosti kot med vojno pa je komunistično nasilje nad ženskami dobilo v prvih mesecih po končani vojni leta 1945. Takrat je Ozna kot partijska politična policija veliko žena in deklet odvedla v svoje zapore in v koncentracijska taborišča Teharje, Bresternica, Studenci, Strnišče pri Ptujju in Hrastovec pri Sv. Lenartu na Dravskem polju, kjer z njimi niso ravnali nič bolje, kot so z ženskami v svojih koncentracijskih taboriščih med vojno ravnali nacisti. Mnoge med njimi se iz zaporov in koncentracijskih taborišč Ozne niso nikoli vrnile; nekaj jih je umrlo zaradi bolezni in izčrpanosti, še neprimer- no več pa so jih pobili.

Tako kot o povojnih pobojih nasploh tudi za povojne poboje žensk velja, da o njih ni nobenih pisnih virov, ker jih je komunistični režim ukazal uničiti, da bi za svojimi zločini zabrisal sledi. O njih obstajajo samo ustna pričevanja, pa še ta

Truplo Štefanije Čmak, ki so jo 26. oktobra 1941 na Čreti nad Dobrovljami ustrelili partizani Štajerskega bataljona

so izredno redka. Eno takšnih je pričevanje Lojzeta Tekavca, ki je bil zaprt v koncentracijskem taborišču Teharje in je videl, kako so nekega dne junija 1945 proti večeru od tam v smrt odvedli večjo skupino žena in deklet. Pretresljivi prizor, ki mu je bil priča, je takole opisal: »Stal sem ob oknu sobe in opazoval, kako so stražarji zunaj začeli razporejati ženske v štiri vrste v globino. Med temi nesrečnicami sem opazil tudi svojo sestro Zofko. Nato je prišel drug partizan in začel prešteti ženske v vrstah. Pri številki dvajset je zamahnil z roko in druge odrinil nazaj. Nihče teh osemdesetih žena in deklet ni vprašal po imenu in priimku. Ob vrstah se je pojavil človek v civilu in govoril, naj dvigne roko tista, ki nima brata, očeta ali moža pri domobrancih. Nobena roka se ni dvignila. Ko so ženske odhajale in so se vrste raztegnile, je bila velika čreda. Od sonca obsijane so izginjale za vogalom kuhinjske barake, ponižane, uničene, smrti nasproti....«

Poboj teh žena in deklet iz teharskega koncentracijskega taborišča je ukazal načelnik Ozne za okrožje Celje Milan Venišnik - Savinc. Preden je 28. decembra 1984 storil samomor, je to svoje zločinsko dejanje priznal in ga tudi obžaloval. Mislim, da je bil med številnimi komunističnimi zločinci v Sloveniji, ki

so po vojni storili podobna hudodelstva, edini, ki je zmožgel toliko poštenosti, da je zločin priznal in ga obžaloval.

Po amnestiji ženske pošiljajo predvsem na prisilno delo

Potem ko je Predsedstvo Avnoja 3. avgusta 1945 objavilo splošno amnestijo in pomilostitev, so se poboji žensk sicer končali, vendar to ni pomenilo, da je komunistična oblast z izvajanjem nasilja nad njimi prenehala. Namesto Ozne so ga tedaj začela izvajati sodišča, ki so v prvem povojnem obdobju – večinoma iz političnih razlogov – na odvzem prostosti s prisilnim delom obsodila na tisoče žensk. Kako veliko jih je bilo v tem obdobju vsako leto obsojenih, pove podatek, da so samo leta 1948 na prestajanje te kazni poslali kar 1.330 obsojenk. Kazen odvzema prostosti s prisilnim delom so obsojenke najprej prestajale v kazenskih taboriščih za prisilno delo (Kočevoje, Bresternica, Studenci in Teharje), januarja 1946 so se ta preimenovala v zavode za prisilno delo, nato pa v kazensko-poboljševalnih domovih (KPD). Leta 1946 je bil zanje ustanovljen poseben KPD v Begunjah na Gorenjskem, a so ga junija 1948 ukinili, zapornice pa preselili v KPD Rajhenburg (sedaj Brestanica), ki je obstajal do leta 1956. V zaporih so zaporno kazni prestajale samo tiste, ki so bile obsojene na manj kot eno leto odvzema prostosti. →

Grozen pokolj družine Kolenc. Na kruto ravnanih telesih dveh nesrečnih zakoncev leži truplo majhne Tončke, ki ni bila prizanesena od krvoločnega partizanskega besa.

Letak, na katerem so mož in žena ter njuna hčerkica, ki so jih v neznanem kraju na območju Ljubljanske pokrajine spomladi 1942 ubili partizani

V navedenih kazenskih ustanovah je tako kot za moške tudi za ženske veljal izredno strog hišni red. Opravljati so morale prisilno fizično delo, ki se je smatralo kot glavno sredstvo njihove »prevzgoje«. Večina jih je bila zaposlena z delom na ekonomijah in v delavnicah posameznih kazenskih ustanov, nekatere pa so poslali na različna gradbišča tudi v druge republike. Največ so jih poslali na gradbišči ceste bratstva in enotnosti Zagreb–Beograd in proge Brčko–Banovići, kjer so ob slabi in nezadostni hrani morale opravljati najtežja fizična dela.

V letnih poročilih Oddelka za izvrševanje kazni pri Ministrstvu za notranje zadeve LRS naletimo tudi na statistične podatke o številu zapornikov, ki so na prestajanju kazni odvzema prostosti s prisilnim delom umrli. Med umrlimi niso bili samo moški, ampak tudi ženske, le da iz statistik umrlih to ni razvidno, ker jih niso vodili ločeno po spolu. Iz primera Jožice Gorenjak iz Celja, ki je bila na prestajanju zaporne kazni v KPD Rajhenburg, lahko sklepamo, da so bile med umrlimi zapornicami tudi takšne, ki niso umrle naravne smrti. Jožico Gorenjak so namreč 30. aprila 1949, samo nekaj dni pred tem, ko bi morala biti izpuščena na prostost, ubili in jo pokopali na rajhenburškem pokopališču, ne da bi o njeni smrti obvestili njene svojce. Po pričevanju neke nekdanje zapornice, ki je bila zaprta skupaj z njo, naj bi bili tega dne Jožico Gorenjak odvedli v enega od prostorov in jo tam tako brutalno pretepali, da so se njeni kriki razlegali po vsem KPD. Utrpela je tako hude poškodbe glave, da je zaradi njih umrla.

Vojaška in civilna sodišča pa žensk niso obsojala le na zaporne kazni s prisilnim delom, ampak tudi na smrt z ustrelitvijo. O tem, koliko ženskam so izrekla smrtno kazen, za zdaj nimamo podatka, obstaja pa podatek o tem, nad koliko ženskami je bila smrtna kazen izvršena. Podatek se nanaša na obdobje 1945–1952. V tem obdobju so smrtno

Jožica Gorenjak, pretepena do smrti

kazen izvršili nad osmimi ženskami. Ker je šlo za politične obsojenke, so sodišča nad njimi izvedla sodni umor.

Nedvomno je bilo v tem obdobju na smrt obsojenih precej več kot osem žensk, le da so bile nekatere med njimi nato pomiloščene in so jim smrtno kazen spremenili v 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Ena teh je bila denimo Celjanka Elza Premšak, o kateri sem v Demokraciji že pisal. Njo je Divizijsko vojaško sodišče v Celju 22. maja 1947 obsodilo na smrt z ustrelitvijo, ker je o komunističnih poveljih na Celjskem obvestila britansko vlado. Premšakova je bila verjetno pomiloščena, vendar so jo 25. maja 1947 v njeni zaporniški

Elza Premšak, ustreljena v zaporu

celici celjskega zapora Stari pisker ustrelili.

Pri povojnem izvajanju nasilja nad ženskami v Sloveniji so imeli poleg sodišč pomembno vlogo tudi upravni organi, ki so bili pristojni za izrekanje upravnih (administrativnih) kazni in prisilnih upravnih ukrepov. Med prisilnimi upravnimi ukrepi je treba izpostaviti dva, in sicer: izrekanje prisilnega upravnega ukrepa družbeno koristnega dela in izrekanje prisilnega upravnega ukrepa izгона iz kraja bivanja.

Za izrekanje prisilnega upravnega ukrepa družbeno koristnega dela (DKD), ki se je lahko izrekel v trajanju do 24 mesecev, so bile pristojne komisije za prekrške pri okrajnih, mestnih in rajonskih ljudskih odborih. Za ženske, ki jim je bil izrečen ta prisilni upravni ukrep, je bilo 7. julija 1949 v Verdrengu na Kočevskem ustanovljeno posebno delovno taborišče za DKD, v katerem je bilo tisti mesec napotenih več kot 700 žena in deklet. V njem naj bi jih z družbeno koristnim delom »prevzgojili«, da bi »znale pravilno ceniti pomen dela v socializmu«. Glavno sredstvo njihove »prevzgoje« je bilo fizično delo, zato so določeno število kaznjenk v Verdrengu zaposlili s podiranjem stavb (zlasti sakralnih objektov), določeno število pa z opravljanjem kmečkih opravil na tamkajšnjem posestvu.

Ker pozimi kaznjenk ni bilo mogoče zaposliti in ker jim ni bilo mogoče zagotoviti niti minimalnih bivalnih razmer (ogrevanja), so konec oktobra 1949 žensko taborišče za DKD v Verdrengu ukinili. Ka-

Grad Rajhenburg, v katerem je bil med letoma 1948 in 1956 KPD za ženske

znjenke (bilo jih je še 431) so ponoči peš odvedli do železniške postaje v Kočevju in jih po dveh urah hoje tam naložili na živinske vagone. Pozno ponoči so z vlakom prispeli v Škofjo Loko in tam so jih namestili v grajsko poslopje, kjer je bil sedež uprave tamkajšnjega ženskega taborišča za DKD. V njem so ostale do 14. aprila 1950, ko so jih večino predčasno izpustili na prostost, okoli 70 pa so jih z vlakom odpeljali v kazensko-poboljševalni dom za ženske v Rajhenburgu, v okviru katerega je bil zanje ustanovljen poseben oddelek. Ker so te kaznjenke veljale za »nepoboljšljive«, so morale svojo kazen odslužiti v celoti.

Prisilni upravni ukrep izгона iz kraja bivanja

Prisilni upravni ukrep izгона iz kraja bivanja so pristojni upravni organi (UIdba) množično začeli izvajati leta 1947, ko so s celotnega obmejnega pasu z Avstrijo izselili večje število tamkajšnjih družin. Seveda so bile skupaj z moškimi izgnane tudi ženske z otroki, in to ne glede na starost. Naložili so jih na tovornjake in jih odpeljali do najbližje železniške postaje, od koder so jih v živinskih vagonih odpeljali do Kočevja. Izgnane družine so od tam s tovornjaki odpeljali v opustele vasi, kjer so jih namestili v propadajoče hiše, ki so jih v zimi 1941/42 zapustili kočevski Nemci. Mnoge starejše ženske trpljenja v

Miličnice in paznice v Kazensko-poboljševalnem domu Rajhenburg leta 1948

izgnanstvu na Kočevskem niso preživele in svojega doma niso nikoli več videle.

Iz prekmurske vasi Petišovci je bilo decembra 1948 in aprila 1949 izgnanih 215 družin, med njimi seveda tudi vse ženske. Ker jim oblast ni zagotovila nikakršnih bivališč, so se morale znajti, kakor so vedele in znale. Hiše, ki niso bile zidane, so porušili, zato so se po letu 1951 lahko na svoje nekdanje domove vrnile le redke. Večina jih je ostala v izgnanstvu.

Pošasti, ki so v imenu ideologije izvajale zločine

Ko govorimo o slovenskih ženskah kot žrtvah komunističnega nasilja, ne smemo prezreti dejstva, da so mnoge med njimi pri izvajanju komunističnega nasilja aktivno sodelovale in da nekatere pri tem niso prav nič zaostajale za moškimi. Komunistična ideologija s svojim poveljevanjem nasilja nad drugače mislečimi je posamezne med njimi celo privedla na pot zločina. Na vrh seznama teh žensk lahko uvrstimo Zdenko Kidrič, ki je bila kot članica Kolegija in kasneje Centralne komisije Varnostno-obveščevalne službe (VOS), (so)odgovorna za številne umore, ki jih je nad Slovenci in Slovenkami med vojno zagrešila ta partijska likvidatorska organizacija.

Kakšne pošasti je iz nekaterih žensk (komunistk) naredila komunistična revolucija, kaže primer neke pripadnice Ozne za Celje-mesto, o kateri vemo samo to, da ji je bilo ime Tatjana. Ta je z zaporniki v celjskem Starem piskru in z domobranci v teharskem koncentracijskem taborišču ravnala tako kruto, da se je je prijel vzdevek »Krvava« (»Krvava Tatjana«). Podoben primer je predstavljala upravnica otroškega taborišča Petriček pri Celju. Zaradi njenega okrutnega ravnanja s sirotami v omenjenem taborišču so jo ti otroci poimenovali »Črna vdova«.

Takšnega nasilja nad ženskami v slovenski zgodovini še ni bilo!

Že samo na podlagi opisanih primerov lahko trdimo, da takšnega nasilja, kot so ga nad ženskami izvajali komunisti, ženske v vsej slovenski zgodovini še niso doživljale. Z njim se lahko primerja samo še nasilje, ki so ga nad njimi izvajali nacisti. Spričo tega je besedičenje o tem, kako so komunisti ženskam v Sloveniji zagotovili enakopravnost ter jim omogočili udeležbo v družbenem in političnem življenju, popoln nesmisel in skrajni cinizem. ✕

Zloglasna »črna vdova«, upravnica otroškega taborišča Petriček

Šefinja VOS Zdenka Kidrič